

**ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД
У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНІЙ МОВИ
У ГРУПАХ З НЕОДНОРІДНИМ СКЛАДОМ СТУДЕНТІВ**

У статті розглядаються способи реалізації внутрішньої диференціації на заняттях іноземної мови. Акцентовується увага на впливі вікових особливостей на розвиток іномовного мовлення. Аналізується ряд факторів, що впливають на вибір і компонування вправ у навчанні іноземній мові.

Ключові слова: навчальний процес, неоднорідний склад студентів, внутрішня диференціація, вікові особливості, іномовне мовлення, індивідуальні особливості, лінгвістичні знання, пам'ять, увага, здібності, вправа.

В статье рассматриваются способы реализации внутренней дифференциации на занятиях иностранного языка. Акцентируется внимание на влиянии возрастных особенностей на развитие иноязычной речи. Анализируется ряд факторов, влияющих на выбор и составление упражнений при обучении иностранному языку.

Ключевые слова: учебный процесс, неоднородный состав студентов, внутренняя дифференциация, возрастные особенности, иноязычная речь, индивидуальные особенности, лингвистические знания, память, внимание, способности, упражнение.

The ways of implementation of internal differentiation at foreign language lessons are considered in the article. The influence of the secular peculiarities on the development of foreign speech is explored. The factors which influence at the choice and composition of exercises in teaching foreign language are analyzed.

Key words: learning process, inhomogeneous contingent of students, internal differentiation, secular peculiarities, foreign speech, individual peculiarities, linguistic knowledge, memory, attention, abilities, exercise.

Сучасний етап розвитку освіти в Україні, за словами академіка І.А.Зязюна, характеризується зміною її концептуальних засад та утвердженням замість застарілого “знаннєвого” підходу нового, особистісно зорієнтованого, що передбачає не накопичення людиною якомога більшого обсягу різноманітних знань, а забезпечення гармонійного співвідношення її особистісних, професійних і творчих якостей, розвиток її неповторної індивідуальності та самостійності у розв’язанні життєвих проблем [2, с.3].

В особистісно зорієнтованій педагогіці, на думку О.П. Рудницької, учень, а в нашому випадку – студент, є творцем власної діяльності, що передбачає не

тільки “врахування”, але й “включення” його особистісних функцій у навчальний процес [2, с.28].

За такого підходу до освіти і виховання відносять потреби, можливості і нахили студента/учня а він сам, разом із викладачем, перетворюється на безпосереднього активного суб’єкта діяльності учіння [6].

Орієнтація на особистість студента в педагогічній літературі пов’язується із внутрішньою та зовнішньою диференціацією. Спробуємо проаналізувати способи реалізації на заняттях з іноземної мови внутрішню диференціацію, під якою розуміють таку організацію навчального процесу, за якої індивідуальні особливості студентів враховуються в умовах організації навчальної діяльності на занятті у своїй групі [9].

Одним із важливих аспектів проблеми є вплив вікових особливостей на розвиток іншомовного мовлення. Як свідчать дослідження психологічної школи Б.Г.Ананьєва, один із піків інтелектуального розвитку людини припадає саме на студентський вік [4, с.238].

Для молодих людей 17-19-ти років характерним є оптимальний розвиток логічного мислення, здібностей і схильностей до аналізу, синтезу, абстрагування, конкретизації, порівняння, узагальнення, прогнозування і систематизації. Водночас цей вік відзначається надзвичайно високим рівнем вирішення вербально-логічних завдань [3, с.5-6].

Піки в розвитку уваги припадають на 22 і 24 роки, пам’яті – на 19, 23 і 24, мислення – на 20, 23, 25 років. Зміни в розвитку пам’яті спостерігаються приблизно на один рік раніше, аніж зміни в розвитку мислення, тобто попереджають їх появу. Ці характеристики співпадають із даними, наведеними в роботі О.Б.Бігич [1]. Розглядаючи студентський вік як пору складного структурування інтелекту, автор констатує зростання ролі фактора уваги (у 18-21 рік він займає IV місце за кількістю і силою кореляційних зв’язків, а в 20-25 років – уже II). Вік із 18 до 21 року характеризується найменшим зосередженням уваги, підвищенням рівня її концентрації. Посилення стійкості уваги підвищується з 22 років, що свідчить про важливість цілеспрямованої роботи над організацією уваги студентів у процесі учіння. Розвиток мислення та пам’яті перебуває в тісній, але не прямій залежності. У 19 і 24 роки нелогічні функції випереджають логічні, а в 20, 23, 25 років – навпаки. У 22 і 26 років спостерігається зниження показників обох функцій, тоді як у 18-19 років для особистості характерна відносна стабілізація функцій мислення.

Логічний компонент – компонент вербального, понятійного мислення – залишається одним із провідних у структурі інтелекту. Так, згідно з результатами досліджень, логічність мислення водночас сприяє розвитку мислення “лінгвістичного” (термін Н.П.Ерастова), тобто має безпосередній вплив на лінію мовного розвитку особистості студента. Впродовж періоду *пізньої юності – ранньої зрілості* мовленнєвий розвиток досягає найвищого рівня. Досліджуючи мовленнєвий розвиток студентів на основі їхньої здатності вирішувати комунікативні завдання, психологи дійшли висновку, що студенти здатні оволодіти всією номенклатурою комунікативних завдань в іншомовному спілкуванні та знайти оптимальний спосіб їхнього вирішення [10, с.108].

Найбільш загальними характеристиками, від яких значною мірою залежить темп формування іншомовних мовленнєвих навичок, є: особливості сприймання, уваги, пам'яті і мовлення рідною мовою [7].

Унаслідок звичних відмінностей у рівнях розвитку вищезгаданих характеристик та інтелекту в цілому темп просування в оволодінні іноземною мовою у студентів різний. Великий загальномовленнєвий досвід студентів, переважання довільної уваги, здатність до аналізу і перекладу на рідну мову сприяють тому, що молоді люди швидко засвоюють відносно складні граматичні структури іноземної мови, використовуючи їх у власному мовленні. Однак, зауважує М.Т.Єрчак, для досконалого володіння іноземною мовою студентам потрібна активна мовленнєва практика, можливості якої часто обмежуються через посилення стану тривожності [7].

Ще однією лінією, за якою відбувається розвиток студента, є лінія особистості, яка відповідає за формування і становлення спрямованості, ціннісних орієнтацій, самосвідомості, самооцінки, взаємодії із соціальним середовищем. Відбувається активний розвиток моральних і естетичних почуттів, становлення і стабілізація характеру і, що особливо важливо, оволодіння повним комплексом соціальних функцій дорослої людини: громадських, суспільно-політичних, професійно-трудова [4, с.231].

Ставлення до студента як до соціально-зрілої особистості, носія наукового світогляду передбачає врахування того факту, що світогляд – це система поглядів людини не тільки на світ, але й на своє місце в цьому світі. Тому навчальний процес необхідно організовувати таким чином, щоб студенти мали можливість відстоювати свої погляди, цілі, життєві принципи.

Згідно із засадами особистісно зорієнтованого підходу, у процесі навчання повинні формуватися вміння самооцінки (рефлексії), тобто вміння адекватно оцінювати свої досягнення і можливості, робити необхідні висновки щодо самовдосконалення і вдосконалення продуктів своєї діяльності [8, с.22-23].

Звичайно, що кожна студентська група є неоднорідною, оскільки молоді люди, які вивчають іноземну мову, відрізняються від своїх ровесників за багатьма параметрами: рівнем знань, потенційною здібністю до навчання, здібністю до володіння іноземною мовою, здатністю до спілкування нею в групі, інтелектуальними здібностями, досвідом учіння, мотивацією до вивчення іноземних мов; стилем навчання, особливостями характеру, інтересами, загальним розвитком, мірою впевненості у своїх можливостях, здатністю до самодисципліни, життєвим та професійним досвідом, а також культурними та релігійними особливостями, і, певна річ, майбутніми професійними потребами.

У зв'язку з цим, напрошується, як мінімум, два висновки:

1. Жоден підручник (навіть професійного спрямування) не може задовольнити всі різноманітні потреби та інтереси студентів, відповідати рівню розвитку здібностей, індивідуальним особливостям кожного з них.

2. Без адаптації матеріалів до конкретної навчальної ситуації, конкретних студентів не можна забезпечити необхідних умов для успішної реалізації цілей професійно орієнтованого навчання іноземної мови.

Значення підручника як певного втілення навчальної програми і конкретної моделі іншомовного спілкування в аудиторії, до якого прагнуть викладач та студенти, як зразка для розробок власних навчальних матеріалів переоцінити важко. Однак існує серйозна проблема гальмування ініціативи викладача, оскільки готові навчальні матеріали залишають обмаль місця для його власної творчості і створюють ілюзію успішності навчальної діяльності студентів.

З іншого боку, через неможливість для авторів урахувати всю різноманітність навчальних ситуацій, які можуть скластися в тій чи іншій студентській групі, викладачу необхідно навчитися адаптувати підручник, а також використовувати широкий спектр навчальних матеріалів різними способами для задоволення потреб студентів різного рівня обізнаності та ступеня мотивації [5].

Зважаючи на необхідність урахування згаданих вище відмінностей між студентами, викладач у ході навчального процесу змушений вирішувати низку проблем щодо: а) змісту навчання; б) методів і прийомів роботи; в) організації управління роботою студентів.

На думку багатьох сучасних дослідників, студенти повинні залучатися до процесу прийняття рішень стосовно змісту і методів навчання вже на етапі планування навчального процесу.

Постановка цілей навчання є найважливішою проблемою в плануванні будь-якого навчального курсу чи відрізка навчального процесу. Викладачу необхідно ставити перед студентами такі цілі, які б викликали інтерес якнайбільшій кількості студентів. У цьому розумінні, на думку деяких науковців, ідеальним є варіант, коли студенти у ході обговорення самі виділяють пріоритети, уточнюючи й конкретизуючи цілі діяльності [5].

Деякі російські, а також американські й британські дослідники (Р.Валетт, Д.Нанан) підкреслюють, що цілі уроку/практичного заняття повинні орієнтуватися на певний реально досяжний, видимий і цікавий для студентів результат і формулюватися в термінах діяльності. Наприклад, до кінця заняття студенти зможуть:

- а) використовувати вивчену лексику, розповідаючи про свою майбутню професію;
- б) відшукати в тексті для читання основні факти за завданням викладача;
- в) зробити монологічне висловлювання (описати екологічну ситуацію у своєму місті);
- г) дати поради, використовуючи потрібну форму дієслова.

Для успішної реалізації тієї чи іншої мети практичного заняття студентів необхідно підключити до виконання певного комплексу вправ, який вибудовується згідно з логікою розвитку навичок і вмінь та з урахуванням особистісних якостей студентів. Британські дослідники Д.Нанан і Дж.Бріндлей підкреслюють, що при виборі і компонуванні вправ важливо враховувати наступні два види факторів: фактори, пов'язані з тими, кого навчають, і фактори, пов'язані з характером завдань. Отже, до першої групи факторів віднесемо:

- якою мірою вправа створює і підтримує мотивацію студентів;
- чи дозволяють наявні у студента навчальні вміння виконувати завдання;
- яку кількість навчальних матеріалів студент може засвоїти за певну одиницю часу;
- якою мірою студент володіє тим чи іншим мовленнєвим умінням і якого рівня оволодіння мовою можна від нього очікувати;
- наскільки глибокими є лінгвістичні знання студента і які лінгвістичні знання потрібні для виконання даного завдання;
- наскільки студент повинен вірити в себе, щоб упоратися із завданням; чи впевнений він у собі.

До факторів, пов'язаних із характером завдання, слід віднести такі:

- чи є завдання доречним і особистісно значущим для студента. Аналіз потреб студента допоможе виявити ті моменти, коли йому буде потрібна додаткова практика;
- скільки кроків включає в себе дане завдання. Які пізнавальні зусилля потрібні студенту. Скільки інформації йому необхідно осмислити, аби впоратися із завданням. Наскільки складними є інструкції (цільові установки);
- яка допомога з боку викладача чи інших студентів необхідні молодій людині для виконання даного завдання. Які засоби навчання застосовуватиме студент. Якщо завдання інтерактивного характеру, то чи відбувається взаємодія студента зі співрозмовником.

- Скільки часу знадобиться студенту для виконання завдання. Грамотне, згідно з програмними вимогами, обмеження часу на виконання студентом того чи іншого завдання – важливий фактор створення умов формування відповідних умінь і навичок.

Таким чином, вибір і градуляція змісту навчання, які передбачають ряд факторів, багато в чому базуються на знанні особливостей студентів. Питання щодо вирішення проблем, пов'язаних з особистісними відмінностями студентів при реалізації планування у процесі навчання іноземній мові в групах з неоднорідним складом студентів, ми спробуємо розглянути в нашій наступній статті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бігич О. Б. Методична освіта майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи: монографія / О. Б. Бігич. – К. : КНЛУ, 2004. – 278 с.
2. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посібник / О.П. Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
3. Ананьев Б. Г. К психофизиологии студенческого возраста / Б.Г.Ананьев // Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы. – Л. : ЛГУ, 1974. – Вып. 2. – С. 3-15.
4. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Б.Г.Ананьев. – СПб. : Питер, 2007. – 260 с.

5. Ариян М. А. Личностно ориентированный подход и обучение иностранному языку в классах с неоднородным составом обучаемых / М.А.Ариян // Иностранные языки в школе. – 2007. – № 1. – С. 3-11.

6. Бим И. Л. Личностно ориентированный подход – основная стратегия обновления школы / И. Л. Бим // Иностранные языки в школе. – 2002. – № 2. – С. 11-15.

7. Ерчак Н. Т. Психологические особенности развития иноязычной речи у школьников и студентов : дисс. ...канд. психол. Наук : 19.00.07 / Н. Т. Ерчак. – Минск, 1978.

8. Полат Е. С. Портфель ученика / Е. С. Полат // Иностранные языки в школе. – 2002. – № 1. – С. 22-27.

9. Полат Е. С. Разноуровневое обучение / Е. С. Полат // Иностранные языки в школе. – 2000. – № 6. – С. 6-11.

10. Путиловская Т. С. Психологические особенности решения коммуникативных задач в педагогическом общении студентов языкового вуза : сб. научн. тр. / Т. С. Путиловская. – М. : МГПИИЯ, 1982. – Вып. 187. – С. 102-113.

Дата надходження до редакції: 01.10.2012 р.